

ה א ק ד מ י ה ל ל ש ו ן ה ע ב ר י ת

לְשׁוֹנֵינוּ

כתב־עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה

כרך שבעים וחמישה, חוברת שנייה ושלישית
סיוון התשע"ג

ירושלים התשע"ג

לְשׁוֹנֵינוּ

כתב-עת לחקר הלשון העברית

והתחומים הסמוכים לה

כרך שבעים וחמישה, חוברת ב–ג, התשע"ג

תוכן העניינים

	מאמרים
	אהרון קולר
149	לבוא ולהיכנס: היבטים סינכרוניים ודיאכרוניים בסמנטיקה של הפועל לבוא בעברית העתיקה
	אוהד אבודרהם
165	המרכיב העברי באוצר המילים של תרגומי המגילות (חלק ראשון)
191	קווים לדמותה של לשון התנחומא-ילמדנו ראשית הדקדוק העברי והעשייה היוצרת בלשון:
221	הלכה ומעשה בגזירת הפועל
239	מושגים נוצריים בשפה העברית: השילוש כדוגמה
251	שרשות כסף: מילונו העברי של יוסף אבן כספי מוכנן של המילים פכר ווהם בערבית יהודית
267	ובעיית תרגומן לעברית בימי הביניים מילות הטעם ב"מקנה אברם" לאברהם דבלמש: מפגש
287	בין הדקדוק העברי לדקדוק המערבי הספקולטיבי
	עירית מאיר
	ועידית דורון
317	מצורן נטייה לרכיב תחבירי: השינוי הלשוני של תווית היידוע בעברית בת ימינו
	הערות ותגובות
359	דוד טלשיר
365	מרדכי מישור
	תקצירים באנגלית

לבוא ולהיכנס: היכטים סינכרוניים ודיאכרוניים בסמנטיקה של הפועל "לבוא" בעברית העתיקה

דברי מבוא

התרגום הנפוץ ביותר לאנגלית של הפועל המקראי לבוא הוא to come, מעין ללכת לכיוון המדבר או הנמען. המילונים החדשים אינם מסתפקים בזה, ומוסיפים תרגומים נוספים, וביניהם to go, to come in, to enter, to go in. השימוש במילה to come סבוך, והרבה שנות מחקר סמנטי הראו שהמשמעות של מילה זו, הנראית כה פשוטה, סבוכה למדי. היו אף שהגיעו למסקנה, ש"אין מושג של 'לבוא' אוניברסלי בשפות העולם"¹.

במאמר זה אני מבקש לדרון במשמעות המדויקת של הפועל לבוא בעברית המקראית ואחר כך בלשון חכמים, ולברר כיצד חלו השינויים ומאיזה טעם הם חלו. ארון תחילה בכמה עניינים הנוגעים לפועל come באנגלית, ואף אתיחס לחלק מהמסקנות של בלשנים אחרים שעיינו במילים מהשדה הסמנטי הזה בלשונות העולם. בעקבות הדברים הללו אפנה לממצאים במקרא. אלה יראו בעליל שהתרגום לפועל come באנגלית אינו קולע, הואיל ולפועל לבוא אין זיקה לציון הכיוון בעברית המקראית.

going ו־coming באנגלית

בשנות השישים של המאה העשרים הציג צ'רלס פילמור לעולם האקדמי את מחקר הפועל come. בסדרת הרצאות שנישאו בשנת 1971 ונתפרסמו למעשה רק ב־1997,

* טיוטה של מאמר זה שימשה בסיס להרצאה בכינוס הבין־לאומי של SBL, שהתקיים בסן פרנציסקו בנובמבר 2011, במושב שהוקדש לבלשנות ולעברית המקראית; אני אסיר תודה לרנדל גר, על שכלל את הרצאתי בישיבה שהוא ארגן בכינוס הנזכר. הערות על ההרצאה שנתנו לי ריצ'רד שטיינר (לפני הכינוס), ין יוסטן, פרנק פולק וגרי רנדסבורג (לאחריה) הועילו לשיפור. משה ברי־אשר העיר הערות מועילות על הטיוטה שלפני האחרונה, ועמנואל סנדרס עזר לי ברכיבים שונות. יותר מכולם עזר לי אליצור ברי־אשר סיגל, גם בהכנת ההרצאה המקורית גם בתיקון המאמר הנוכחי ובשיפורו, על ידי הערות, הצעות, שאלות ודברי עידוד.
1. לוינסון, דיקסיס, עמ' 118.

ובסדרת מאמרים שפורסמו בשנות השישים והשבעים, חקר פילמור באופן מעמיק את ההקשרים שבהם נכון לציין שפלוני came למקום מסוים.² האינטואיציה של דוברי אנגלית רבים היא שהפועל to come מתאר רק תנועה לכיוון המדבר, ואילו כאשר התנועה היא בכיוון אחר חייבים להשתמש במילה to go. ברם בהקשרים רבים קביעה זו אינה תופסת. מקובל להגיד I came to your house yesterday, אף שההליכה איננה לעבר המדבר, אלא לעבר הנמען. כדי לעמוד על עניינם של משפטים מעין אלה טענו רבים, שלפעמים המדבר באנגלית "מתאר לעצמו כאילו הוא עומד במקום הנמען". כנגד הניתוח הפסיכולוגי הזה טען פילמור: "אני מעדיף לראות את השימוש הזה כחלק מהמבנה של האנגלית, ולא כתיאור של האישיות של דוברי השפה".³ פילמור גם העיר שמשפט כמו

1. John will come to the department tomorrow

הוא משפט קביל, אם המדבר או הנמען נמצא במחלקה בשעת הדיבור, או יהיה שם למחרת. אך גם הסבר זה לא יספיק להסביר משפט מעין

2. I came to your house yesterday, but you were not home

ולכן טען פילמור שבאנגלית ניתן להשתמש ב-to come אם היעד הוא "המקום המתאים" לאחד מהשותפים בשיחה.⁴

השוואות לשפות אחרות

חוקרים רבים קיבלו את המסקנות של פילמור, ובעקבות זאת החלו לחקור את פועלי לבוא בשפות אחרות מרחבי העולם. ב-1977 השוותה גיני גת'רקול בין השימושים של פועלי ביאה והליכה בספרדית, ביפנית, באנגלית ובטורקית, ומצאה הקשרים רבים שבהם השפות נבדלות זו מזו בנוגע לבחירה בין לבוא ובין ללכת. היא גם מצאה, ש"הליכה לכיוון מיקומו של המדבר בשעת הדיבור מתבטאת תמיד בעזרת הפועל 'לבוא', והליכה מן המדבר מתוארת כ'ללכת'".⁵ לאחר שנה, לאור ממצאים מאינדונזית, היא שינתה מעט את דעתה, הואיל ומצאה בה שאין למילה המקבילה

2. פילמור, הרצאות. אלה נפוצו לראשונה על ידי מועדון הבלשנות של אוניברסיטת אינדיאנה ב-1971, ושוב ב-1975, תחת הכותרת "Santa Cruz Lectures on Deixis".

3. פילמור, קטגוריות, עמ' 227.

4. פילמור, איך לדעת; וראה גם הנ"ל, דיקסיס והקשר, במיוחד עמ' 40. מתוך גישה שונה לסמנטיקה הגדיר קליף גודרד את המשפט "X came to place A" כך: "לפני כן X היה במקום מסוים, ורצה להיות במקום אחר. בגלל זאת X זו לזמן מה; בעקבות זאת אחר כך X היה במקום A. מישוהו אחר הנמצא ב-A עשוי לחשוב: 'X נמצא באותו מקום אתי'" (גודרד, באים והולכים, עמ' 159).

5. גת'רקול, ארבע לשונות, עמ' 91.

ללבוא כל קשר למקומו של אחד מן המשתתפים בשיח, ומשמעותה היא אך ורק "הליכה אל מטרה מסוימת".⁶

דעה מקובלת במחקר היום היא, ש"אף על פי שבכל שפה ניתן לבטא את המושג של 'הליכה בכיוון המדבר',⁷ אין משמעות אחידה אוניברסלית לפעלים בשדה הסמנטי של לבוא.⁸ ואכן נמצאו מספר שפות שחסרה בהן מילה מיוחדת למושג "הליכה בכיוון המדבר", וביניהן אינדונזית לפי גת'רקול ואָוה (Ewe) לפי לוינסון. בעקבות זאת בכוונתי להציע את ההשערה, שגם העברית המקראית כלולה ברשימת השפות הזאת (ויש סיבות לחשוב שאלה פני הדברים גם בשפות אחרות במזרח התיכון הקדום, אבל אלה לא יידונו כאן).

"בוא"-הלך ו"בוא"-יצא בעברית המקראית

הרבה היקריות של לבוא במקרא מראות בעליל שפועל זה אינו כרוך ב"הליכה לכיוון המדבר", ואין עניינו כלל הליכה לכיוון כלשהו. דוגמאות 3–9 להלן מראות זאת באופן מובהק.

3. משה אומר לבני ישראל בעמדם יחד בעבר הירדן המזרחי: "אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים" (דברים ט 1; וראה שם יג 31).
4. לפני החמישית בעשר המכות: "ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה ודברת אליו" (שמות ט 1).
5. בכיתה בבית לחם נעמי מצווה על רות את אשר עליה לעשות בערב: "ורחצת וסכת ושמת שמלתיך עליך וירדת הגרן אל תָּוֹדְעִי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות. ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלתי וישכבת" (רות ג 3–4; על פי הקרי).
6. הכותרת המציבה את פרק כ בישעיהו בשנת 712 לפה"ס: "בשנת בא תרתן אשדודה בְּשִׁלַּח אֶתֹּו סַרְגֹּון מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּלְחַם בְּאַשְׁדּוּד" (ישעיהו כ 1).
7. אחרי שנתייאשו האשדודים משמירתם על ארון ה' והחליטו לשַׁלַּח אותו חזרה לישראל, נאמר עליהם: "וישלחו את ארון האלהים עקרון ויהי כבוא ארון האלהים עקרון ויזעקו העקרנים" (שמואל א 10).
8. בתארו את נהגי משה רבנו בדברו עם אלוהים אומר המספר: "וּבְבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לְדַבֵּר אִתּוֹ יִסֵּר אֶת הַמְּסוּהָ עַד צֵאתוֹ וַיֵּצֵא וּדְבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יֵצְאוּ" (שמות לד 34).
9. "וּרְיָחוֹ סִגְרָת וּמִסְגֵּרָת מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא" (יהושע ו 1).

6. גת'רקול, אוניברסלי, עמ' 76.

7. וילקנס והיל, תשאול, עמ' 215.

8. לוינסון, דיקסיס, עמ' 118; לוונדובסקי, מחקר השוואתי, במיוחד עמ' 86–89.

שתי הדוגמאות האחרונות חשובות בכך שהן מראות באופן ברור כי ההפך של לבוא הוא לצאת. קיימות עוד הרבה דוגמאות המראות שלבוא ולצאת מהווים צמד מנוגד. כך למשל "ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך" (דברים כח 6), או "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (דברים לא 2).⁹

מה היא אפוא משמעות הפועל לבוא? המידע החשוב הוא שהפועל הוא טְלִי (כלומר תכליתי). במילים אחרות, הוא מגדיר פעולה שנגמרה: הליכה שמסתיימת בהגעה למקום כלשהו. אין פסוק שאומר "ויבאו שלשת ימים", וזאת משום שהפועל לבוא אינו מתייחס להליכה כשלעצמה, אלא התוכן הסמנטי של הפעולה תלוי בסיום (הטלוס) של ההליכה, כלומר בהגעה ליעד. לאור זאת אין הוא יכול לשמש יחד עם ביטויים אדורביאליים המציינים את משך הזמן.¹⁰ רק בעברית המקראית המאוחרת מתחילים לראות שינוי באספקט הזה; ייתכן ששם, פעם אחת לפחות, לבוא מציין פעולה שאינה נגמרת לעולם.¹¹

במקרים רבים התרגום הקולע ביותר של הפועל לבוא לאנגלית הוא to enter, שגם הוא פועל טְלִי. תרגום זה הולם הקשרים שכבר נמנו לעיל, ופסוקים אחרים תומכים אף הם בתרגום הזה. במבנה נפוץ אחד, למשל, המושא הישיר של הפועל הוא תמיד היעד:

10. "ויבא שלה" (שמואל א ד 12).

11. "ויבא חושי רעה דוד העיר ואבשלום יבוא ירושלם" (שמואל ב טו 37) – השימוש בצורת ה"עתיד" בפסוק הזה מציין שבו בזמן שחושי נכנס לעיר גם אבשלום היה בדרכו פנימה.¹²

12. "ויבא הבמה" (שמואל א י 13).

בכמה מקרים דומים נראה שהנושא לא רק הגיע אל המקום הנזכר, הוא אף נכנס לתוכו:

13. "ויבא בניהו אל אהל ה' ויאמר אליו כה אמר המלך צא ויאמר לא כי פה אמות" (מלכים א ב 30). אפשר היה להבין שבניהו עמד מחוץ לאוהל וקרא ליואב לצאת, אבל הפועל ויבא מראה שהוא נכנס לתוך האוהל.

כשהפועל בא בצירוף מילת היחס עד, המצב שונה במקצת; "לבוא עד" משמעותו 'להגיע עד', ולא דווקא להיכנס לתוך מקום; למשל, בדוגמה שלהלן דוד מגיע עד הירדן, אבל לא נכנס לתוכו:

14. "ויבא עד הירדן" (שמואל ב יט 15).¹³

9. לעיון נוסף על הצמד לבוא/לצאת ראה פולק, פועלי תנועה, עמ' 176–177.

10. ראה לויין ורפפורט-חובב, פועלי תנועה, עמ' 261.

11. דברי הימים א יב 20. וראה פולק, פועלי תנועה, עמ' 182.

12. פרופ' זן יוסטן העיר על פסוק זה בכנס הנ"ל (ראה הערת הכוכבית למעלה).

13. המשפט המקראי היחיד שמצאתי ובו לבוא ללא עד משמעותו בהכרח 'להגיע עד' הוא מלכים

ב יד 13: "ויבא ירושלם ויפרץ בחומת ירושלם".

בטקסט שלהלן ההופעה הראשונה של הפועל **ויבאו** מראה שהמצורעים הגיעו עד לקצה המחנה אבל לא נכנסו לתוכו; הישנותו והישלשותו של הפועל מראות שבשלב השני הם נכנסו פנימה:

15. "ויבאו המצורעים האלה עד קצה המחנה ויבאו אל אהל אחד [...] וישבו ויבאו אל אהל אחר" (מלכים ב ז 8).

בפסוקים אחרים היעד נכלל בביטוי המשמש כמילת יחס.

16. "ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה. והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא השמש יבא אל תוך המחנה" (דברים כג 11–12).

גם הקשרים אחרים, שאינם מתייחסים לתנועה אנושית, מגלים את המשמעות הזאת:

17. "ויבא גם הנצב אחר הלהב" (שופטים ג 22).

18. "הנה ימים באים" (שמואל א כ 31).¹⁴

19. "וילן שם כי בא השמש" (בראשית כח 11).

הפסוק האחרון מציין את פעולת השמש בסוף היום: היא נכנסת למערב. ודוק: השורש ער"ב, הכרוך במילה **מערב**, משמעותו בערבית (غرب) ובאכדית (erēbu) היא 'להיכנס', ומערב הוא 'מקום הכניסה'.¹⁵ כמובן, אינני טוען שהפרופיל הסמנטי של **לבוא** בעברית מקראית תואם במדויק את הפרופיל של to enter באנגלית. ואכן בטקסטים מקראיים מסוימים יש לפועל **לבוא** היבט ונטטיבי, זאת אומרת שמשמעותו היא 'ללכת בכיוון המדבר':

20. "ויאמר [...] אי מזה באת ואנה תלכי" (בראשית טז 8).

21. "אם אָמַר אָמַר לנער הנה החצים ממך והנה קחנו ובאה כי שלום לך [...] ואם כה אָמַר לעלם הנה החצים ממך והלאה, לָךְ" (שמואל א כ 21–22).

לדעתי אין המשמע הזה שולל את הניתוח שהוצע לעיל, אבל ראוי לעדן אותו ולהוסיף פירוט להגדרה המוצעת. בעוד שבדרך כלל **לבוא** מצביע על הליכה לתוך מקום מוגדר, המקומות יכולים להיות "מוגדרים" מבחינה פיזית הידועה למדבר ולנמען, או מבחינת ההקשר הספרותי. בהיעדר הגדרה אחרת התחום שבסביבת המדבר הוא המקום המוגדר; במילים אחרות, אם אין יעד מוגדר אחר, ההנחה היא שהמדבר

14. שימוש זה, הנפוץ כל כך בעברית המקראית – ראה למשל בראשית מא 29 (שבע שנים באות) וירמיהו ז 32; ט 24 – מעיד כנראה שדוברי השפה תפסו את הזמן כנכנס לתוך העולם הנוכחי. לפי תפיסה זו העתיד טרם הגיע לעולם, ואילו העבר עבר דרכו. אותה תפיסה מטפורית נמשכת בלשון חכמים, שבה משתמשים בביטויים כמו "ימים הנכנסין" ו"ימים היוצאים" (בבלי שבת כא ע"ב).

15. ראה לייזן, מילון, עמ' 2240–2242; CAD; כרך E, עמ' 259–273.

הוא עצמו היעד.¹⁶ לפי פירוש זה עדיין ברור שהפועל כשלעצמו אינו מציין הליכה לכיוון המדבר.

העובדה שללכת אין משמעותו 'להתרחק מהמדבר' ברורה מהקשרים שונים בעברית המקראית. הקשרים אלו משכו את תשומת לבו של ליאו דיפיידט:¹⁷

22. "ויאמר הפלשתי אל דוד לכה אלי" (שמואל א יז 44).¹⁸

23. "והלכו אליך שְׁחוֹחַ" (ישעיהו ס 14).

באנגלית משתמשים בללכת (to go) כשאי אפשר להשתמש בלבוא (to come), אבל בהקשרים כאלה דוברי אנגלית ישתמשו בלבוא כיוון שמדובר בהליכה לכיוון המדבר. השימוש בללכת נשמע אפוא מוזר לשומע ולקורא המודרני. ברם היות שכבר הראינו שאין פן של כיווניות לפועל לבוא, מובן שהדברים נכונים גם לפועל ללכת. משמעותו היא בפשטות 'לנוע' – הוא הפועל של תנועה בשפת המקרא. וממילא המשפטים האלה אינם מעוררים כל קושי בתיאור שהוצע לעיל.

בכל אופן חשוב להעיר, שמתוך ששת המקרים שדיפיידט מצא לקולוקציה "ללכת אלי" ארבעה הושמעו מפייהם של נכרים. מלבד גלית, המצוטט לעיל, שומעים את בלק (במדבר כב 16, 37) אומר "אל נא תמנע מהלך אלי" ו"למה לא הלכת אלי", והגבעונים אומרים ליהושע: "ביום צאתנו ללכת אליכם" (יהושע ט 12). לאור זאת אפשר לתהות אם יש כאן סימון של "החלפת קוד" (code switching), שבה הושמה בפיהם של נכרים הקונסטרוקציה הקבילה אבל הנדירה "ללכת אלי/אלינו".¹⁹

אם נכונה השערה זו ואם לא חשוב להדגיש, כי אין בעיה סמנטית בפסוקים האלה. ללכת משמעותו 'לנוע', ואין הוא רומז על כיווניות כלל ועיקר. לכן "לכה אלי" הוא ביטוי קולע לצוות לזולת לבוא.²⁰ מאותה הסיבה אין בעיה סמנטית בשאלתו של ראובן "ואני אנה אני בא" (בראשית לז 30).²¹ אמנם בשאר אחר-עשר המקרים של

16. אני אסיר תודה לאליצור בר-אשר סיגל על פירוש הקולע הזה. ראה גם בראשית כד 63, שבו "והנה גמלים באים" פירושו 'הנה, גמלים באים לעברו', זאת אומרת 'גמלים נכנסים לתחום שלו'.

17. דיפיידט, תנועה, עמ' 33–34.

18. ראה גם פולק, פועלי תנועה, עמ' 175.

19. "החלפת קוד" כזאת ראה קאופמן, מיון, עמ' 55; ורנדסבורג, כביר; הנ"ל, התגוונות לשונית.

20. זה בניגוד להבנה המוצעת על ידי דיפיידט, הטוען שחייבים "לתקן" כל דוגמה "בעייתית" כזאת. הוא מסביר באופן ברור למה זה חשוב: "האופציה היחידה האחרת היא לקבל [...] שהשימוש בפועל ללכת בעברית שונה מהשימוש בשפות אחרות" (תנועה, עמ' 35). אופציה זו היא, כמובן, מה שאני טוען כאן. יוער גם שבמאמר אחר של דיפיידט (יר"א) הוא נוקט מתודה מקבילה: הוא יוצא מתוך הנחה שהמשמעויות של sm^r jw שוות למשמעויות של go^r come באנגלית, ואז מתקן את הטקסטים המצריים בהתאם.

21. ושוב זה בניגוד לדברי דיפיידט (תנועה, עמ' 37) ורנדסבורג (שפה מבולבלת), הטוענים שראובן

היה מבולבל ולכן טעה ברדוקו. אני אוחד כאן באפשרות שרנדסבורג דחה במחקרו בעמ' 16

הערה 23.

מילת השאלה אָנָה המופיעים במקרא הפועל המצוי הוא ללכת ולא לבוא, אבל אין כאן הוכחה שיש סיבה דקדוקית המחייבת את הבחירה הזאת. כעת נוכל להציע הגדרה מלאה של המילה לבוא: הפועל המקראי לבוא מציין הליכה אל, או לתוך, מקום מוגדר. המקום יכול להיות מבנה כמו תיבה ("ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה", בראשית ז 1) או בניין כמו ארמון ("ויבא אל ארמון בית המלך וישרף עליו את בית מלך באש וימת", מלכים א טז 18), ארץ ("ויבאו ארצה כנען", בראשית יב 5), תחומו של המדבר ("אי מזה באת", בראשית טז 8) או כל מקום בעל חשיבות תרבותית ("ויבא יתרו [...] אל המדבר", שמות יח 5); "ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה", שמואל ב יח 9). לבוא המקראי משובץ היטב, לפי זה, בתוך החלוקה של פועלי לבוא שהציע סטיבן לוינסון. לוינסון מבחין "לפחות ארבעה סוגי פועלי לבוא, על פי הקריטריונים האלה: אם הם מסמנים סופיות, ואם הם מחייבים שהיעד הוא מקום הדיבור", כדלהלן:²²

+ סופיות	- סופיות (= לא מסומן)	
לונגגו	איטלקית	היעד הוא מקום הדיבור
אֹוה	טמיל	היעד איננו בהכרח מקום הדיבור

על פי זה העברית המקראית מקבילה לשפת האוה: השימוש בלבוא מצביע על סופיות (הגעה ליעד), אבל אינו מניח שהיעד זהה למקומו של המדבר.

השוואה לארמית: על"ל מול את"

אין בארמית העתיקה פועל אחד הזוהה בפרופיל הסמנטי שלו לפועל לבוא בעברית; וכן הוא לאורך כל תולדות הארמית בעת העתיקה. עדות לכך באה מהתרגום, שכן הפועל לבוא מתורגם בשתי דרכים עיקריות: או בצורה מן השורש את"י (אתא) או בצורה מן השורש על"ל. עובדה זו נידונה באחרונה בספרו המקיף של רפאל פוזן, פרשגן, ולהלן כמה דוגמאות לעקיבות שבתרגומו של אונקלוס.²³

22. לוינסון, דיקסיס, עמ' 117–118. ראה גם וילקינס, היל ולוינסון, שפות שונות.
23. פוזן, פרשגן, עמ' 174. אני אסיר תודה ליוסף עופר על שהפנה אותי לספר המצוין הזה. וראה שם בהערה 26 עוד מחקרים שדנו בתרגומו של אונקלוס למילה בא. יש גם להעיר על המקרים שבהם כתבי היד של התרגום נחלקים בשאלה אם לתרגם את לבוא בצורה מעל"ל או בצורה מאת"י; ראה למשל בראשית ז 7; ח 11; יט 3; שמות כג 27; לד 26; ויקרא ד 5; ד 16; יד 35; יד 42; במדבר ד 3; ד 23; ד 30; ד 35; יז 8; כ 4; כ 5; כ 6; כא 1; כב 39.

בראשית ז 9	שנים שנים באו אל נח אל התבה	תרין תרין עָלוּ לות נח לתיבותא	עלל
בראשית יא 31	ויבאו עד חרן	וַאֲתוּ עד חרן	אתי
בראשית יב 14	ויהי כבוא אברם מצרימה	והוה כד עָל אברם למצרים	עלל
בראשית יד 5	ובארבע עשרה שנה בא כדלעמר	ובארבע עסרי שנין אָתא כדלעמר	אתי
בראשית יט 8	כי על כן באו בצַל קרתי	ארי עלכין עָלוּ בטלל שריתי	עלל
בראשית כד 30	ויבא אל האיש	וַאֲתא לות גברא	אתי
שמות ט 1	ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה	ואמר יוי למשה עול לות פרעה	עלל
שמות כא 3	אם בגפו יבא בגפו יצא	אם בלחודוהי ייעול בלחודוהי יפוק	עלל
שמות כד 3	ויבא משה	וַאֲתא משה	אתי
שמות לה 10	וכל חכם לב בכס יבאו ויעשו	וכל חכימי ליבא דבכוון ייתון ויעברון	אתי
במדבר ד 39	כל הבא לצבא לעבדה	כל דְאָתִי לחילא לפולחנא	אתי
במדבר כז 17	אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם	דיפוק קדמיהון ודייעול קדמיהון	עלל
דברים יא 31	אתם עברים את הירדן לבא לרשת	אתון עברין ית ירדנא לְמִיעַל למירת	עלל
דברים יב 5	ובאת שמה	וְתִיתוֹן לתמן	אתי

אם לבוא יכול לתאר 'הגעה אל', התרגום משתמש בפועל אָתא; אבל בהקשרים שבהם ברור שלבוא מציין 'כניסה', באים פעלים מהשורש על"ל. שני השורשים נמצאים כבר בארמית העתיקה ביותר המצויים בידנינו, ושניהם נקרים בטקסט אחד; כך, למשל, שניהם מצויים בכתובות ספירה (I א 6 ו-I ב 28, למשל).

שינוי דיאכרוני בעברית: כניסת "נכנס" לתמונה

המצב בלשון חכמים שונה ממה שתואר עד כה. ניתן לתלות זאת בהופעתו של פועל חדש: נכנס. פועל זה מזמין דיון רוחבי מכמה זוויות. כדי להקל על העיון חשוב לציין שלושה עניינים בנוגע לפועל הזה: (א) הופעתו של השורש כנ"ס בעברית, (ב) ההתפתחות הסמנטית של כנ"ס בתוך המקרא, (ג) הופעת המשמעות to enter בבניין נפעל בעברית שלאחר המקרא.

ממבט ראשון השורש כנ"ס נראה כשורש שעלה בזמן מאוחר בתוך העברית: בין אחת-עשרה היקריותו שתיים נמצאות ביחזקאל, אחת בדברי הימים, אחת באסתר, אחת בנחמיה, אחת במזמור לג ואחת במזמור קמז בתהלים (ומתקבל על

הדעת ששניהם מזמורים מאוחרים²⁴), ושלוש בקהלת. אבל הצעה זו נשללת על ידי ההיקרות האחרונה, המצויה בישעיהו כח 20, טקסט שהוא כנראה מהמאה השמינית. לפיכך נכון לשער שהשורש חדר לעברית לפני תקופת הגלות.²⁵ יתר על כן, יונה ח' גרינפלד סבר שהשורש קיים – אם כי בצורה שונה – כבר בעברית המקראית הקדומה ביותר, ושכנס הוא צורה מאוחרת של כמס, המתועד פעם אחת בשירת האזינו (דברים לב 34); שורש זה קיים באכדית, kamāsu, ופירושו 'לאסוף', 'לכנוס'.²⁶ אפשר להוסיף להצעתו של גרינפלד את ההשערה, שהמ"ם של כמס הפכה לנ"ן בהשפעת כנש בארמית.²⁷ ייתכן שלשורש הארמי אטימולוגיה שונה, אבל הקרבה במשמעות הייתה גדולה דייה כדי שהשורש הארמי ישפיע על העברי. ייתכן שפעלה כאן אטימולוגיה עממית וקישרה ביניהם, לאחר שהארמית הפכה למדוברת בקרב היהודים, לפני סוף המאה השמינית לפה"ס.²⁸

בתוך המקרא השימוש בכנס דומה מאוד לשימוש באסף.²⁹ שני הפעלים משמשים יחד בקהלת ב 26: "נתן ענין לאסף ולכנוס".³⁰ כדי להביע משמעות 'לקבוץ כסף' משתמשים בלאסוף במלכים ב כב 4 ("הכסף [...] אשר אספו שמרי הסף"), אבל בלכנוס בקהלת ב 8 ("כנסתי לי גם כסף וזהב"; ויוזכר כאן הטקסט הקדום מספרות חז"ל, סדר עולם, פרק כט: "חמש שנים היה המן כונס את השלל למרדכי"). איסוף של אנשים מובע על ידי אָסַף בכמדבר כא 16 ("אָסַף את העם"),³¹ בבראשית כט 22 ("ויאסף לבן את כל אנשי המקום") ובשמות ג 16 ("לֵךְ ואספת את זקני ישראל"); במשמעות זהה משתמשים בכָּנַס באסתר ד 16 ("לֵךְ כנוס את כל היהודים") ובדברי

24. לקישורים אחרים בין שני המזמורים ראה גוסה, מזמור קמז.
25. הורביץ, בין לשון ללשון, עמ' 175 והערה 308. הורביץ מצמצם את דינו להיקרויות של המילה בכנינים קל ופיעל, ואינו מתייחס לדוגמה בישעיהו, שהיא בהתפעל.
26. גרינפלד, שורשים.
27. השורש הארמי נמצא שלוש פעמים בפרק ג בדניאל, וגם בלחש הארמי מאורוק, שורה 12. להופעות אחרות ראה סוקולוף, ארמית א"י והנ"ל, ארמית בבליית, על אתר.
28. הצעה זו חולקת על גרינפלד במקצת, וסומכת עליו במקצת. היא חולקת עליו בזאת שהוא כותב שאין טעם לחשוב שכנס בעברית וכנש בארמית אינם ממקור אחד, למרות השורקים הלא-מתאימים בשני השורשים; אבל סומכת עליו, כי הוא כתב שכנס בעברית הוא "תערובת" (blend) של כמס וכנש (עמ' 845 הערה 25).
29. הקשר הסמנטי בין אסף ובין כנס נידון באופן שיטתי על ידי רש"י בהערות רבות. אני מודה למורי ריצ'רד שטיינר על שהעיר לי על שיטתו המפותחת של רש"י, ועל שהמליץ לי לבחון קשר זה באופן מעמיק יותר.
30. ראה את הערותיו של אבא בנרדיד, לשון מקרא ולשון חכמים, א, עמ' 39.
31. פרק אחד קודם, בהקשר כמעט מקביל, הפועל שמשמשים בו הוא להקהיל: "קה את המטה והקהל את העדה" (במדבר כ 8). בשני המקומות אונקלוס מתרגם במילה הארמית כנוש. באופן דומה תרגום נאופיטי מתרגם את הקהל בכמדבר כ 2 ובויקרא ח 3, וכן הוא מתרגם את הָאֹסֵף על ידי "כל רמכנש" בכמדבר יט 10, ואת בְּאִסְפָּךְ על ידי "במכנשכון" בשמות כג 16.

הימים א כב 2 ("ויאמר דויד לכנוס את הגרים"). רואים כי יש נטייה לשימוש בכנס בטקסטים המאוחרים במקרא, לעומת אסף בטקסטים קדומים יותר.

שני הפעלים משמשים (שלא כפועל האנגלי to gather) עם מושא ישיר שהוא יחיד. במקומות אלו המובן הוא 'הכניס'. למשל, דוד שולח לכת-שבע ו"אוסף" אותה לתוך ביתו ("ויאספה אל ביתו", שמואל ב יא 27). ואם רואים שור או שה שלא נודע בעליו, מצוים "לאסוף" אותו לתוך הבית לשמירה ("ואספתו אל תוך ביתך", דברים כב 2). בדומה, אחרי שבעל המזמור מתלונן שהוא יתום, הוא מהלל את האל על ש"אסף" אותו לשמור עליו (תהלים כז 10).³² כמו אסף המקראי, כנס בלשון חז"ל משמש עם מושא ישיר יחיד, כמו בהוראה 'לכנוס' עבריניים מסוימים לכלא: "כונסין אותו לכיפא" (משנה סנהדרין ט, ה). כשמדרש מנסח בלשונו את הפסוק "ואספת אליך" (בראשית ו 21), הוא אומר: "אין אדם כונס דבר" אלא אם כן יש לו צורך.³³ המשנה מדברת על אחד ש"כונס [פרות] לתוך ביתו" (שביעית ד, ז-ט). בחזיים מן המאה השנייה לספירה הזכות לקצור מנוסחת בפועל כנס: "שתהיה זורע וכונס לנפשך".³⁴ זו היא משמעות נפוצה ביותר של אסף במקרא.³⁵ במקום אחר המשנה מדברת על מי ש"כונס צאן לדיר" (בבא קמא ו, א).

בעברית המקראית השורש אס"ף בבניין נפעל פירושו לעתים 'להיכנס'. וכבר רש"י העיר על כך בכמה מקומות. לדוגמה, הכתוב (במדבר יב 14) מצווה שמרים, שהיא מצורעת, תצא מחוץ למחנה לשבעת ימים ("שבעת ימים תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה"), ואחר כך תחזור: "ואחר תִּאָסֵף".³⁶ רש"י מעיר: "אומר אני, כל האסיפות האמורות במצורעים על שם שהוא משולח מחוץ למחנה, וכשהוא נרפא 'נאסף' אל המחנה, לכך כתוב בו 'אסיפה' – לשון הכנסה".³⁷ ואמנם עניינו של נאסף אינו רק 'להיקבץ',³⁸ אלא גם 'להיכנס'. פירוש זה מובע בכיורוד בתהלים קד 22 ("תזרח השמש יִאֶסְפוּן ואל מעונתם ירבצוּן") ובשמואל ב יז 13, כאשר דוד אינו יכול להיכנס לעיר

32. ראה פאול, מזמור כז. פאול מעיר על השימוש בשורש אס"ף בעמ' 491 הערה 12. ההגדרה שהוא מציע, 'to take up, care for, provide protection', צרה מדי, ולדעתי עדיף לראות את מובן המילה כ'להביא פנימה'. ההבאה עשויה, כמובן, לשמש לשמירה, אך לא בהכרח קשורה לה.

33. בראשית רבה לא, כא (תיאודור ואלבק, עמ' 288); וראה בנרוד, לשון מקרא ולשון חכמים, עמ' 338.

34. פפירוס ידין 45, 16 (ידין ואחרים, תעודות בר כוכבא, עמ' 58). וראה גם פפירוס ידין 46, 6 (שם, עמ' 66).

35. ראה שמות כג 10; ויקרא כה 10; דברים יא 4, ועוד. ידין ואחרים מעירים על השימוש בכנס בפפירוס ידין 45: "השורש ארמי/עברי מאוחר כ-נ-ס לקח את מקומו של א-ס-ף בעברית מקראית, ושימוש נפוץ בספרות התלמודית" (ידין ואחרים, תעודות בר כוכבא, עמ' 62).

36. ראה גם את הפסוק הבא אחריו (15): "והעם לא נסע עד הָאָסֵף מרים".

37. ראה גם את דברי רש"י לבראשית מט 19; מט 32; שמות ט 19; לב 22; במדבר יא 30. אני שב ומודה לריצ'רד שטיינר על שהפנה אותי לדברי רש"י.

38. ראה למשל נחמיה ט 1 ודברי הימים ב, ל 3.

(“ואם אל עיר יֵאָסֶף”).³⁹ ייתכן שיש כאן נפעל רפלקסיבי, כלומר נאסף (= אסף את עצמו).⁴⁰

לפיכך אין זה מפתיע שמוכן כזה גם עלה גם בשורש כנ"ס. בבניין נפעל השורש נפוץ מאוד בלשון חכמים במשמעות זו, ומופיע כבר במשנה הראשונה:

24. "מאמתי קורין את שמע בערבים? משעה שהכהנים נכנסים לאכל בתרומתן עד סוף האשמורת הראשונה".

נקודה זו מובילה אותנו לעניין האחרון בהתפתחות הפועל נכנס. מלבד המהלך בתוך העברית, שבו אפשר להניח כי נכנס עלה בהשראת הפועל המקביל נאסף, סביר להניח שהמילה העברית החדשה הזאת הושפעה מהמילה הארמית עלל. גם אם הופעתו של נכנס היא מהלך מקורי, התפשטותו ומידת שימוש, ובמיוחד בחלק מהשדה הסמנטי שאותו לקח הפועל נכנס מהפועל בא, הן פרי השפעה חיצונית: השראה סמנטית מהארמית, לשון שקיימה הבחנה בין פועל שפירושו 'להיכנס' לפועל שפירושו 'ללכת בכיוון המדבר'.

עם התפשטות נכנס "נגזל" ממנו חלק גדול מהתחום הסמנטי הישן של לבוא.⁴¹ כשבאו חז"ל לדבר על פסוקים מקראיים הכוללים צורות של לבוא, הם שרבו במקומו כמהלך טבעי את הפועל נכנס. הנה כמה דוגמאות:

25. "רבי עקיבא אומר, 'אם בגפו יבא בגפו יצא', אם בראשי איברים נכנס, בראשי איברים יצא" (מכילתא נזיקין §1, על פי שמות כא 3).

26. "מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל לכך נאמר 'ויבא משה ואהרן אל אהל מועד'" (ספרא שמיני §1, על פי ויקרא ט 23).

27. "'ובבא משה אל אהל מועד' כיון שהיה רוצה היה נכנס והוא מדבר עמו" (ספרי זוטא §7, על פי במדבר ז 89).

28. "'כי תבא אל הארץ', עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תיכנס לארץ" (ספרי דברים §297, על פי דברים יז 14).

29. "אמר משה אם איני נכנס בה חי אכנס בה מת אמר לו המקום 'ושמה לא תבוא'" (ספרי דברים §357, על פי דברים לב 52).⁴²

כדי למנוע טעות חשוב להדגיש שהפועל בא עדיין משמש בלשון חכמים, אבל פירושו הוגבל ואולי נשתנה במקצת, למשמעות 'הגיע'. כך למשל מוצאים ברישה של משפט

39. תרגום יונתן מתרגם "ואם לקרתא יתכניש" ("אם נכנס לעיר"), ואילו ישעיהו ס 20 מציב את היאספות הירח בהקבלה לביאת (שקיעת) השמש: "לא יבוא עוד שמשך ויִרְחֵף לא יֵאָסֶף".

40. תורתו נתונה למשה בר-אשר על שהעיר לי על הניתוח הסמנטי הזה, ובדומה לניתוח של נכנס (לקמן) כ'כנס את עצמו'.

41. העירוי על כך ב-HALOT ד"ה בוא, מן הסתם פרי עטו של קוטשר.

42. ראה גם מכילתא עמלק §1; משנה מכות ב, ב; ועוד, וראה גם הדוגמאות (כולל חלק מאלה המובאים כאן) אצל בנרוד, לשון מקרא ולשון חכמים, ב, עמ' 339.

תנאי: "אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חדש"; ויועד שהמקביל הארמי, הנמצא באותו הקשר תלמודי, הוא "אי לא אתינן מכאן ועד תלתין יום". כמו כן התרחשו בלשון עוד כמה שינויים עמוקים יותר: בכמה הקשרים הפועל פָּא כבר איננו פועל טָיִי – אינו מצביע על סיום הפעולה – אלא הוא מצביע על תהליך התנועה, בין שהתהליך הסתיים בהגעה ליעד ובין שלא. זאת ניתן לראות במשפטים כמו

30. "הייתי בא בדרך והייתי לקרות" (משנה ברכות א, 1).

אכן הפועל פָּא בלשון חכמים דומה יותר לאנגלית to come, כיוון שגם באנגלית ניתן לומר "I was coming to San Francisco but did not make it all the way". נקודה זו תלויה גם בשאלת הזמן בפעלים, הואיל ואין אפשרות (באנגלית) לומר "I came to San Francisco but did not make it all the way". הפועל בזמן עבר רגיל (came) מציין פעולה נקודתית שנגמרה, מה שאין כן הפועל בזמן הפרוגרסיבי (was coming). ייתכן שהדברים הללו נכונים גם בנוגע לעברית העתיקה, אלא שלא היה בעברית המקראית זמן פרוגרסיבי, מה שאין כן בלשון חכמים ("הייתי בא").

עברית מקראית מאוחרת: ההשפעות על "הביא"

אחד מההבדלים המעניינים בין אנגלית לעברית (ובאופן כללי יותר בין משפחותיהן) הוא, שבעברית לעתים קרובות פועלי גרימה (causative) קשורים לפעלים פשוטים מבחינת המורפולוגיה (בניין קל לעומת הפעיל, למשל). לכן אם באנגלית תיתכן מחלוקת אם kill הוא הצורה הגורמת של die,⁴³ דבר כזה בעיית פחות בעברית, שבה המית היא הצורה הגורמת השקופה של מֵת.⁴⁴

צורת ההפעיל של לבוא היא, כמובן, להביא. פרנק פולק העיר על כך, שבטקסטים מהתקופה הפרסית השימוש בפועל הביא נעשה נפוץ יותר, והוא משמש בהקשרים שקודם לכן שימשו הפעלים לקח, העלה ועוד. למשל, במקום ניסוחו של שמואל ב ו 2 "להעלות משם את ארון האלהים" מצאנו בדברי הימים א יג 15 "להביא את ארון האלהים מקרית יערים"; ובמקום ניסוחה של רבקה בבראשית כז 9 "לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים" מוצאים בנחמיה ח 15 "ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סִכּוֹת". פולק מעיר בצדק, שבלשון חכמים לקח פירושו 'קנה', ונטל ירש את השימוש הקודם של לקח (to take).⁴⁵ הצמצום הסמנטי של לקח מסביר במקצת את שימושו המצומצם בטקסטים מתקופת בית שני. ברם המובן האחר של לקח הוא 'הביא', וקשה לראות למה שימוש זה מושפע כלל מהחלפת לקח בנטל.

43. הביבליוגרפיה הנוגעת לשאלה הזאת רחבה מאוד. ראה ההפניות אצל ליונס, סמנטיקה, ב, עמ' 488–490.

44. אבל, כפי שהעירני יוסף עופר, הרג איננו שקוף.

45. זה נכון גם לגבי פפירוס מורבעת 42: "שהפרה שלקח יהוסף בן ארצטון בן יהודה [...] (DJD) (2, pp. 93–100).

נראה לי שההתפתחות של בא, ובאופן משני של הביא, גרמה לשינויים נוספים במובנים של המילה לקח. בשעה שפירוש המילה לבוא התפתח מ'להיכנס', כמו שהיה בעברית המקראית, אל 'להגיע', פירוש המילה להביא התפתח מ'להכניס' (=לגרום להיכנס) ל'to bring (=לגרום להגיע), כמו להביא במשלב דיבורי של העברית בזמן הזה. כתוצאה מן התהליך הזה נהפך הפועל הביא לנרדף של הפועל לקח, וכיוון שפירושו שקוף (מה שאין כן בלקח), הוא נטל לעצמו חלק משמעותי של השימושים הישנים של לקח.

לסיום: הארגון מחדש הדיאכרוני של השדה הסמנטי

אחזור על כמה מהמסקנות החשובות ביותר שעלו בדיון הזה:

- יש להגדיר את הפועל בא במילונים ללשון המקרא בדרך הזאת: 'נכנס לתוך, או הגיע אל מקום מוגדר'; המקום יכול להיות מוגדר באופן פיזי, כמו בניין או עיר, או באופן תרבותי, כמו ארץ, או באופן טקסטואלי, כמו מקום שהוגדר קודם לכן בטקסט כחשוב.
- בהיסטוריה הארוכה של העברית המדוברת השתנה הפרופיל הסמנטי של הפועל בא. עם עליית הפועל נכנס, באנלוגיה לפועל נאסף ובהשפעת השורש הארמי המקביל על"ל, לא היה עוד צורך בעברית בפועל נוסף שמשמעותו 'להיכנס'. לצד שימושו כפועל המציין גמר תנועה (כמו במשפט "אם לא באתי") התפתח בפועל גם השימוש לציון תנועה בלי התייחסות ליעד.

קיצורים

- בנדויד, לשון מקרא ולשון חכמים = א' בנדויד, לשון מקרא ולשון חכמים, א-ב, תל אביב תשכ"ז-תשל"א
- C. Goddard, "The Semantics of Coming and Going", = באים והולכים, *Pragmatics* 7 (1997), pp. 147-162
- B. Gosse, "Le psaume 147: Le retour des exilés a Jérusalem = מזמור קמז = גוסה, *Etudes Théologiques et Religieuses* et l'universalisme de l'action de YHWH", *Etudes Théologiques et Religieuses* 72 (1997), pp. 597-600
- גרינפלד, שורשים = י"ח גרינפלד, "Three Related Roots: KMS, KNS, KNŠ", מחקרים בלשון העברית ובלשונות היהודים מוגשים לשלמה מורג, בעריכת מ' בראשר, ירושלים 1996, עמ' 33-39* (מצוטט מתוך: *Al kanfei Yonah: Collected Studies of Jonas C. Greenfield on Semitic Philology*, ed. Sh. M. Paul, M. E. Stone and A. Pinnick, vol. 2, Jerusalem and Leiden 2001, (pp. 840-846
- G. Gathercole, "Towards a Universal for Deitic = גת'רקול, אוניברסלי

- Verbs of Motion”, *Kansas Working Papers in Linguistics* 3 (1978), pp. 72–88
- G. Gathercole, “A Study of the Comings and Goings of the Speakers of Four Languages: Spanish, Japanese, English, and Turkish”, *Kansas Working Papers in Linguistics* 2 (1977), pp. 61–94
- L. Depuydt, “The Semantic Structure of *jw-ei* ‘come’ and *šm-bōk* ‘go’”, *Essays on Egyptian Grammar*, ed. J. Allen et al. (Yale Egyptological Studies, 1), New Haven 1986, pp. 22–30
- L. Depuydt, “On the Notion of Movement in Egypto-Coptic and Biblical Hebrew”, *Pharaonic Egypt: The Bible and Christianity*, ed. S. Israelit-Groll, Jerusalem 1985, pp. 30–37
- הורביץ, בין לשון ללשון = א’ הורביץ, בין לשון ללשון: לתולדות לשון המקרא בימי בית שני, ירושלים 1972
- D. P. Wilkens, D. Hill and S. Levinson, “Bedeutet KOMMEN und GEHEN in verschiedenen Sprachen immer dasselbe?”, *Max-Planck-Gesellschaft Jahrbuch*, Munich 1995, pp. 307–312
- D. P. Wilkens and D. Hill, “When ‘go’ means ‘come’: Questioning the Basicness of Basic Motion Verbs”, *Cognitive Linguistics* 6 (1995), pp. 209–259
- ידין ואחרים, תעודות בר כוכבא = י’ ידן, י”ח גרינפלד, ע’ ירדני וב’ לוי, *The Documents from the Bar Kokhba Period in the Cave of Letters: Hebrew, Aramaic, and Nabatean-Aramaic Papyri* (מחקרי מדבר יהודה, 3), ירושלים 2002
- W. Lewandowski, *Toward a Comparative Analysis of Coming and Going Verbs in Spanish, German, and Polish*, M.A. thesis, University of Barcelona, 2007, http://ddd.uab.cat/pub/treecpro/2007/hdl_2072_4364/treball+de+recerca.pdf
- B. Levin and M. Rappaport Hovav, “The Lexical Semantics of Verbs of Motion: The Perspective from Unaccusativity”, *Thematic Structure: Its Role in Grammar*, ed. I. M. Roca, Berlin and New York 1992, pp. 247–269
- S. Levinson, “Deixis”, *The Handbook of Pragmatics*, ed. L. R. Horn and G. Ward, Malden, MA 2006, pp. 97–121
- ליונס, סמנטיקה = J. Lyons, *Semantics*, Cambridge 1977
- ליין, מילון = E. W. Lane, *Arabic-English Lexicon*, London 1863
- M. Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic*, = סוקולוף, ארמית בבליית

- Aramaic of the Talmudic and Geonic Periods*, Ramat Gan and Baltimore 2002
- M. Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic = סוקולוף, ארמית א"י of the Byzantine Period*, Ramat Gan and Baltimore 2002
- Sh. M. Paul, "Psalm XXVII 10 and the Babylonian Theodicy", = פאול, מזמור כז, *Vetus Testamentum* 32 (1982), pp. 489–492
- פוזן, פרשגן = ר"ב פוזן, פרשגן: ביאורים פירושים ומקורות לתרגום אונקלוס, ירושלים 2011
- F. Polak, "Verbs of Motion in Biblical Hebrew: Lexical = פולק, פועלי תנועה = Shifts and Syntactic Structure", *A Palimpsest: Rhetoric, Ideology, Stylistics, and Language Relating to Persian Israel*, ed. E. Ben-Zvi, D. Edelman and F. Polak (Perspectives on Hebrew Texts and Contexts, 5), Piscataway, NJ 2009, pp. 173–209
- Ch. Fillmore, "How to Know whether you're coming = פילמור, איך לדעת = or going", *Linguistik*, ed. K. Hyldgaard-Jensen, Frankfurt 1971, pp. 369–379 (reprinted in *Essays on Deixis*, ed. G. Rauh [Tübinger Beiträge zur Linguistik, 188], Tübingen 1983, pp. 219–227)
- Ch. Fillmore, "Deixis and Context", *Context in = פילמור, דיקסיס והקשר = Language Learning and Language Understanding*, ed. K. Malmkjær and J. Williams, Cambridge 1998, pp. 27–41
- Ch. Fillmore, *Lectures on Deixis* (CSLI, 65), Chicago 1997 = פילמור, הרצאות =
- Ch. Fillmore, "Deictic Categories in the Semantics of = פילמור, קטגוריות = 'Come'", *Foundations of Language* 2 (1966), pp. 219–227
- S. A. Kaufman, "The Classification of the North West = קאופמן, מיון = ,Semitic Dialects of the Biblical Period and Some Implications Thereof" הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות, עברית וארמית, ירושלים 1985, עמ' 57–41
- G. Rendsburg, "Linguistic Variation and the = רנדסבורג, התגוונות לשונית = 'Foreign Factor' in the Hebrew Bible", *Israel Oriental Studies* 15 (1995), pp. 177–190
- G. Rendsburg, "Kabbir in Biblical Hebrew: Evidence for = רנדסבורג, כביר = Style-Switching and Addressee-Switching in the Hebrew Bible", *Journal of the American Oriental Society* 112 (1992), pp. 649–651
- G. Rendsburg, "Confused Language as a Deliberate = רנדסבורג, שפה מבובלת = Literary Device in Biblical Hebrew Narrative", *Journal of Hebrew Scriptures* 2 (1998/99), www.arts.ualberta.ca/JHS/Articles/article_12.pdf
- תיאודור ואלבק = ' תיאודור וח' אלבק, מדרש בראשית רבא, ירושלים 1965

CAD = *The Assyrian Dictionary of the University of Chicago*, Chicago 1958

DJD 2 = P. Benoit et al., *Les grottes de Murabba'ât* (Discoveries in the Judean Desert, 2), Oxford 1961

HALOT = L. Koehler and W. Baumgartner, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, revised by W. Baumgartner and J. J. Stamm, with assistance from B. Hartmann, Leiden 1994–2000

Aaron Koller

להיכנס and לבוא:

**Synchronic and Diachronic Perspectives on the Semantics
of לבוא in Ancient Hebrew**

This paper investigates the semantics of the verb בוא in ancient Hebrew. After reviewing some of the scholarship on the semantics of English 'to come', it shows that in many respects biblical בוא differs from 'to come'. Instead, the Hebrew verb means 'motion towards, or into, a defined location'. Moving to a diachronic mode, the paper demonstrates that the fixed distinction in Aramaic between 'to arrive at' (אתי) and 'to enter' (עלל) was introduced into ancient Hebrew as well, under the influence of Aramaic. This process was linked to the introduction of an important new word, נכנס, whose history (internal and external to Hebrew) is traced. Finally, the semantic situation in mishnaic Hebrew is described, once נכנס usurped much of the semantic territory that had belonged to biblical בוא.